

דף שבועי

בס"ד

פרשת בא, תשפ"ג, מספר 1505

"זְכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם": על סיפור יציאת מצרים לבנים וסיפור יציאת מצרים לעצמנו שובל שפט

ת"ל "בעבור זה" – בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך על שולחןך.

המכילתא דר"י מבארת שמצוות הזיכרון היא בכל יום ולא רק בפסח, ואילו מצוות הסיפור לבן (ההגדה) היא בליל פסח בשעה שמצה ומרור מונחים על השלחן.

דרשה פשוטה פחות מופיעה במדרש הגדול (וככל הנראה מקורה במכילתא דרשב"י), והיא מפרשת את הפסוקים באופן אחר:²

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זְכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה", מכלל שנאמר "וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בֶּןְךָ מָחָר לֵאמֹר" (שמ' יג:יד) יכול אם [ישאלך אתה מגיד לו ואם לאו אי אתה מגיד לו? ת"ל "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ", אע"פ שאינו שואלך. אין לי אלא בזמן שיש לו בן. בינו לבין עצמו בינו לבין אחרים מנין? ת"ל "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זְכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה".

הדרשה הזאת באה לבאר את מובנם של שלושה פסוקים שונים מסוף פרשתנו. הפסוק: "וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בֶּןְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה זֶּאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֶזֶק יָד הוֹצֵאתִי אֶת ה' מִמִּצְרַיִם מִבְּיַת עֶבְדִּים" מלמד על חובת הסיפור של יציאת מצרים לבן ששואל. הפסוק: "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם

בפרשת "קדש לי כל בכור" ישנם שני פסוקים העוסקים בזיכרון יציאת מצרים לדורות. הראשון: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זְכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם מִבְּיַת עֶבְדִּים כִּי בְחֶזֶק יָד הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חֶמֶץ" (שמ' יג:ג) מתמקד בחובת הזיכרון של יציאת מצרים. והשני: "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם" (שם:ח) מתמקד בחובת הסיפור על יציאת מצרים לבנים. ההבחנה הפשוטה הזאת בין חובת הזיכרון לחובת הסיפור מתאימה מאוד לדרשות המכילתא דר"י על אתר:¹

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זְכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם" וגו' אין לי אלא שמזכירים יציאת מצרים בימים...

"וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ" – שומע אני מראש חודש, ת"ל "ביום ההוא". אי ביום ההוא, יכול מבעוד יום?

* ד"ר שובל שפט, מרצה בפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר-אילן.

** לע"נ סבי הגדול הגאון הרב יהודה גרשוני זצ"ל, תלמידים של גדולי ליטא שלפני השואה, הרב שמעון שקופ, הרב ברוך דב ליבוביץ' ומרא דאתרא דארץ ישראל הרא"ה קוק, שיום פקודת שנתו חל השבוע.

דברים אלה מבוססים על מאמרו של סבי "בעניין מצוות סיפור יציאת מצרים" שנדפס בקובץ החידושים המצורף לספרו "השיטה המקובצת על מסכת פסחים". הוספתי למה שנאמר שם פירושים וחידושים משלי, שהרי אין בית מדרש ללא חידוש.

1 פסחא טז (מהדורת הורביץ-רבין, עמ' 60); שם יז (שם, עמ' 66).

2 מכילתא דרשב"י על שמות יג, ג (מהדורת אפשטיין-מלמד, עמ' 38).

להם תשועה. לכך הזהירן שיהיו שמחים בהם בכל שנה ושנה שנאמר: "שִׂמְחוּ בַּה' וְגִילוּ צְדִיקִים" (תה' לב:יא).

החלק הראשון מהדרשה הזאת דומה לדרשה הקודמת, אלא שהוא מסביר כיצד לומדים מהפסוק "זְכוּר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה" על החובה לספר על יציאת מצרים. המילה "זְכוּר" רומזת לדרשה ידועה אחרת על הפסוק: "זְכוּר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת" (שמ' כ:ח), הלומדת ממנה את חובת הקידוש בשבת.⁴ כפי שלמדנו מהמילה "זְכוּר" את החובה להזכיר את יום השבת כל שבת, כך לומדים מהפסוק "זְכוּר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה" שחובתנו להזכיר את פסח במועד יציאתנו ממצרים. וכיצד נדע שמדובר בסיפור היציאה ולא באמירת פסוקים כמו בקידוש של שבת? את זה הדרשה לומדת, ככל הנראה, מהמשך הפסוק: "כִּי בָחַזְקָה יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם" (שמ' יג:יד). אנו נדרשים לזכור את היד החזקה של ה' שהוציאנו ממצרים. דרשות על "היד החזקה" מוכרות לנו מההגדה של פסח, והן מתייחסות למכות. יש להניח שהדרשה שלנו אומרת שמהפסוק הזה לומדים לזכור את "הנסים שעשיתי לכם במצרים". כלומר, זיכרון יציאת מצרים אינו דומה לאמירת הקידוש, אלא אנו נדרשים לספר על הנסים של יציאת מצרים.⁵

המשל החותם את הדרשה הזאת מעניין במיוחד. הוא אינו בגדר דרשה על פסוק, ולכאורה תפקידו לא ברור. לדעתי, הוא נועד לבאר את מצוות זיכרון יציאת מצרים הבאה לידי ביטוי בסיפור יציאת מצרים. כפי שידוע לנו מדרשת המכילתא דרשב"י, המצווה הזו (לספר ביציאת מצרים) מתייחסת למי שאין לו בנים, או למי שמספר לחבריו או לעצמו. הסיפור הזה אינו מתמקד בתשובה לשאלות הבן או בהגדה חינוכית, אלא בשאלה כיצד יש לעצב את הזיכרון ולהתייחס לזיכרונות הקשים של שעבוד מצרים. הדרשן ממשיך

ההוא לאמר" מלמד על חובת הסיפור של יציאת מצרים לבן שאינו שואל. ואילו הפסוק השלישי: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זְכוּר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאוּתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים" מלמד על חובת הסיפור של יציאת מצרים בינו לבין עצמו ובינו לבין אחרים, כאשר אין לו בנים (או לפחות כאשר אינם מסבים עימו לשולחן הסדר). החילוק בין חובת הסיפור על יציאת מצרים לבן ששואל לבין בן שאינו שואל מעוגן היטב בלשון הפסוקים ומוכר לנו היטב מדרשת ארבעת הבנים בהגדה של פסח. לעומת זאת, קשה להבין כיצד לומדים מדרשת הפסוק "זְכוּר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה" על החובה של אדם לספר ביציאת מצרים גם אם אין לו בנים. הרי לכאורה, כמו שדורשת המכילתא דר"י, הפסוק הזה עניינו בזיכרון יציאת מצרים בעלמא ולא בחובה לספר? כמו כן, נשאלת השאלה, האם לסיפור יציאת מצרים לעצמו או לאחרים שלא בהקשר החינוכי יש אופי אחר מאשר לסיפור יציאת מצרים לבנים?

שתי השאלות הללו מתבארות בדרשה אחרת המופיעה במדרש שמות רבה:³

והזהר לישראל כשם שבראתי את העולם ואמרתי להם לישראל לזכור את יום השבת זכר למעשה בראשית, שנאמר: "זְכוּר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" (שמ' כ:ח), כך היו זוכרים הנסים שעשיתי לכם במצרים וזכרו ליום שיצאתם משם. שנאמר: "זְכוּר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאוּתֶם מִמִּצְרַיִם". למה כי "בָּחַזְקָה יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם"... משל למלך שנשא אשה במדינת הים הגיעה גלים עד שלא נכנסה אצלו. אמר לה: לא תזכרי כל הגלים שעברו עליך, אלא אותו יום שפלטת מהם תהא זוכרת אותי עשי אותו שמחה בכל שנה. כך ישראל נגלה עליהם הקב"ה לגאלם וכמה גלים קשים עברו עליהם ועשה

4 ספרא, בחוקותי פרשה א, ג; בבלי, פסחים קו ע"א.
5 זאת תשובה לקושיית המהר"ל מפראג בגבורות ה', פרק ב (מהדורת מכון ירושלים, עמ' קעח-קעט).

3 שמות רבה, בא יט:ז.

יום השבת. מצד שני, הרמב"ם משלב בדבריו דרשה נוספת מהמסורת השנייה של המכילתא דר"י: "ומנין שבליל חמשה עשר? תלמוד לומר 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה' בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך". נשאלת השאלה, מדוע נזקק הרמב"ם ללימוד הזה? הרי הדרשות במכילתא דרשב"י ובשמות רבה אינן נזקקות לפסוק הזה כדי להגדיר את זמן הסיפור של יציאת מצרים. הרב גרשוני מבאר שהרמב"ם בא להשמיענו שיש הבדל בין הזמן של סיפור יציאת מצרים כתשובה לבן השואל, לבין זמן סיפור יציאת מצרים שאדם מספר כשאינו לו בן. כאשר הסיפור נאמר כתשובה לבנים, הוא צריך להיות בזמן שמצה ומרור מונחים לפניו. כלומר, לפי שיטת רבי אלעזר בן עזריה שמותר לאכול מצה רק עד חצות,⁸ ולכן הסיפור אף הוא צריך להיות עד חצות.⁹ לעומת זאת, סיפור יציאת מצרים לעצמו יכול להיות כל הלילה משום שאינו תלוי כלל במצה ובמרור, אלא מבוסס על הפסוק "זכור את היום הזה". החילוק הזה מסתבר, אם נזכור שסיפור יציאת מצרים לבן תלוי בשאלת שאלות על המצה והמרור, כך שחייבים שיהיו מונחים על השלחן בזמן הסיפור. מה שאין כן בסיפור יציאת מצרים של מי שאין לו בן. אז הוא מתמקד, כפי שבארנו, בזיכרון הגאולה ובהמתקת המרירות של זיכרון השעבוד.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

את העניין הזה למלך שמבקש מאשתו לזכור את היום שהצליחה להגיע אליו ולא את הגלים שעברו עליה. באותה מידה, הזיכרון צריך להתמקד בגאולה ובישועה, ולכן גם מספרים על יציאת מצרים ביום הגאולה והישועה. ייתכן שנזכור גם את המרור והשעבוד, כפי שאנו נוהגים בליל פסח, אבל המסגרת של הזיכרון תהיה הגאולה והישועה.

המתקת המרירות של הזיכרונות הקשים וההתמקדות בתמונה הגדולה של הסיפור היא עבודה של אנשים מבוגרים שמספרים ביציאת מצרים, ולכן מתאימה מאוד גם למי שאין לו בנים והוא חורג מהמטרה של הסיפור במסגרת חינוך הבנים.

בעקבות דברי המכילתא דרשב"י, הרמב"ם מגדיר את המצווה של סיפור יציאת מצרים באופן הבא:⁶

מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן, שנאמר: 'זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים', כמו שנאמר: 'זכור את יום השבת'. ומנין שבליל חמשה עשר? תלמוד לומר 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה' – בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן. אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח.

כפי שכתב הרב יהודה גרשוני בחידושו "בעניין סיפור מצרים",⁷ ברור שהמקור לדברי הרמב"ם הוא מדרשת המכילתא דרשב"י ומהדרשה בשמות רבה. מדרשת המכילתא דרשב"י הרמב"ם לומד את החובה לספר ביציאת מצרים, גם כאשר אין לו בנים, מהפסוק: "זכור את היום הזה" (שמ' יג:ג). מהדרשה בשמות רבה הוא לומד את האנלוגיה בין סיפור יציאת מצרים לזכירת

8 על פי דברי הבבלי, פסחים קכ ע"ב.
 9 על פי דברי המנחת חינוך, מצווה כא, ב (מהדורת מכון ירושלים, עמ' קיא).

6 משנה תורה, הלכות חמץ ומצה ז, א.
 7 בסוף שיטה מקובצת למסכת פסחים א, ניו יורק תשכ"ו.